

A.R. AZZAM

SALADIN

Triumful Renașterii sunnite

Traducere din limba engleză de Sorin Șerb

Prefață de Ecaterina Lung

CORINT
BOOKS

—2019—

Cuprins

<i>Prefață de Ecaterina Lung</i>	5
<i>Prefață la ediția a doua</i>	13
<i>Glosarul personajelor principale</i>	15
Prolog — <i>Omul din spatele legendei</i>	19
Capitolul 1 — <i>Slăbirea califatului abbasizilor și Renașterea sunnită</i>	29
Capitolul 2 — <i>Se învârte roata</i>	44
Capitolul 3 — <i>Tânărul Saladin</i>	66
Capitolul 4 — <i>Bătălia pentru Egipt</i>	87
Capitolul 5 — <i>Vizir peste noapte</i>	113
Capitolul 6 — <i>Stăpânul Egiptului</i>	131
Capitolul 7 — <i>Trofeul Siriei</i>	153
Capitolul 8 — <i>Un preot incomod: Saladin și al-Khabushani</i>	185
Capitolul 9 — <i>Saladin și regele lepros</i>	209
Capitolul 10 — <i>În pragul naufragiului: Saladin se îmbolnăvește la Harran</i>	237
Capitolul 11 — <i>Victoria de la Hattin</i>	252
Capitolul 12 — <i>Reîntoarcerea la Ierusalim</i>	273
Capitolul 13 — <i>Venirea lui Richard</i>	289

Capitolul 14 — <i>Un chinuitor asediu de uzură:</i>	
<i>Saladin, Richard și Ierusalimul</i>	321
Capitolul 15 — <i>Moartea la Damasc: ultimele zile</i>	
<i>ale lui Saladin</i>	340
<i>Note</i>	355
<i>Notă asupra izvoarelor arabe</i>	375
<i>Bibliografie</i>	377
<i>Index</i>	385

Prefață

Absolvent al Universității din Oxford, unde și-a susținut și doctoratul, egipteanul Abdul Rahman Azzam este, din 2007, consilier la Qatar Foundation, pentru care a inițiat importante proiecte educative și culturale. Aceste succinte detalii biografice sunt necesare pentru a înțelege adevărata însemnătate a cărții despre Saladin pe care autorul a publicat-o la editura Pearson din Londra în 2009.

La vremea primei sale ediții, trecuseră două decenii de la ultima biografie științifică a lui Saladin, iar cartea oferită astăzi în ediție românească a fost salutăată ca fiind prima astfel de lucrare academică realizată de un savant musulman.

Situat deci prin origine și formare între două culturi, cea musulmană a Orientului Apropiat și cea occidentală, Abdul Rahman Azzam se afla într-o poziție privilegiată. Avea acces direct, nemediat, la sursele de epocă redactate în arabă, iar educația la Oxford îi permitea folosirea metodelor istoriografice moderne în realizarea unei biografii atipice.

Este, în consecință, meritul Editurii Corint, al traducătorului și al redactorilor de a oferi o versiune românească foarte reușită, spunem noi, a acestei cărți care, de la prima sa apariție, a făcut să curgă destulă cerneală.

Desigur, despre Saladin s-a scris imens, și nu doar în modernitate. Omul real a fost relativ repede absorbit de legendă, răspândită, în mod remarcabil, atât în spațiul musulman, cât și în lumea creștină medievală. Dar și legendele își au soarta lor, iar amintirea celui care aproape că unificase, pentru o vreme, lumea musulmană a Orientului Apropiat și Mijlociu pâlpâia slab la sfârșitul secolului al XIX-lea. Așa cum omul real fusese proiectat în marea istorie de întâlnirea cu europenii, legenda avea să fie readusă la viață de un alt contact cu Europa. Kaiserul Wilhelm al II-lea vizita, în 1898, mormântul eroului musulman, în Damasc; îl găsea păraginit și ajungea să plătească el însuși pentru refacerea sa. Europa colonizatorilor le atrăgea atenția musulmanilor, în căutare de elemente de coeziune pentru lupta lor de eliberare, asupra eroului aflat la îndemână, în propriul lor pământ, în propriul lor trecut.

Abdul Rahman Azzam, savantul musulman educat în Europa, spune, la începuturile secolului al XXI-lea, povestea unui erou, pe care nu îl privește doar prin prisma realizărilor sale strategice, militare, diplomatice, oricât de strălucitoare vor fi fost acestea. În fond, biografia unui geniu militar este un gen cam tot atât de vechi precum istoria ca demers, deci noutatea oferită de cartea scrisă de Azzam constă în altceva.

Autorul a realizat ceea ce am putea numi o istorie culturală a lui Saladin, plasat în contextul intelectual și religios al epocii sale tot atât de mult cât în cel politic și militar. Explicațiile succesului său nu rezidă doar în capacitatea extraordinară de a se folosi de raporturile complexe de forțe, în plan politic și militar, ci, mai ales, în felul în care Saladin s-a folosit de ceea ce era semnificativ pentru musulmanii din acea vreme. Iar biograful său descifrează, cu mijloacele specifice istoriei culturale, împrumutate uneori de la antropologi, semnificațiile elementelor spirituale și intelectuale complexe care au condus la succesul său.

Cei care se așteaptă să citească în cartea lui Abdul Rahman Azzam despre lupte, victorii, înfrângeri și eroism vor găsi toate aceste lucruri. Autorul a considerat însă că au existat și alte ținte, mai importante pentru Saladin decât victoriile militare, decât cucerirea Ierusalimului. Deci, cititorii cărții vor găsi în ea și ceea ce nu așteaptă neapărat, și anume explicarea victoriilor și a înfrângerilor, prin relația dintre oameni și mediul spiritual în care aceștia se mișcă. Desigur, fiind vorba despre o biografie a lui Saladin, mediul spiritual care a atras atenția autorului a fost cel al lumii musulmane, care se afla, aproape de la începuturile sale, sfâșiata între confesiunile rivale din interiorul Islamului. Abdul Rahman Azzam își începe lucrarea, destinată în primul rând unui public occidental nu într-un totu la curent cu diferențele și divergențele religioase și culturale din lumea musulmană, cu explicarea acestora. Avea nevoie să contureze elementele esențiale ale conflictului dintre sunniți și șiiți, să prezinte intrarea Egiptului în orbita șiiită, pentru a explica importanța Renașterii sunnite în conturarea figurii lui Saladin și în explicarea succeselor sale.

Renașterea este un concept europocentric și credem că autorul este foarte conștient de aceasta atunci când alege să îl folosească. Așa cum Renașterea europeană a avut o componentă literară, artistică, intelectuală, fără a elimina importanța componente religioase, ba, dimpotrivă, accentuând-o prin Reformă și Contrareformă, tot așa Renașterea sunnită este prezentată a fi un fenomen cultural deosebit de complex. Dar, chiar dacă se folosește de un concept făurit în Europa creștină, autorul oferă în permanență o privire asupra acestuia venită din interiorul lumii musulmane. Evoluțiile culturale pe care le prezintă cuprind o arie foarte largă, de la definirea teologică a ortodoxiei sunnite la creațiile juridice, literare și artistice asociate.

Abdul Rahman Azzam consideră că medresele, școlile de nivel superior destinate predării legii islamice, oferă cheia înțelegerii Renașterii sunnite, care, la rândul ei, deschid calea spre înțelegerea lui Saladin. Înmulțirea medreselor în a doua jumătate a secolului al XI-lea este legată de formarea unei categorii tot mai extinse de funcționari, care au, bineînțeles, la bază, o educație religioasă, dar care pot oferi statului judecători, miniștri, birocrati de diferite tipuri și cu diferite competențe. Că un stat deservit de funcționari competenți este un stat eficient reprezintă un truism; că un stat musulman condus într-o manieră mai eficientă decât până atunci poate reprezenta un oponent mult mai serios pentru cruciați este o concluzie care merită trasă de cititor. Importanța pe care autorul o acordă medreselor ar trebui să ne atragă atenția asupra potențialului politic inerent unei dezvoltări ideologice de acest tip. Cartea arată foarte clar că medresele au creat o identitate sunnită tradiționalistă și militantă, extrem de conștientă de sine, ceea ce a fost esențial pentru declașarea luptei împotriva europenilor care se stabiliseră în statele cruciate.

Ajungem, astfel, la problema cruciadei, care este și ea abordată în această carte din perspectiva musulmană. Abdul Rahman Azzam nu este primul care să prezinte cruciadele din punctul de vedere islamic, cititorii români au, de ceva vreme, la dispoziție, în traducere, celebra lucrare a lui Amin Maalouf, *Cruciadele văzute de arabi*. Istoricul egiptean analizează însă cu minuție legătura dintre contra-cruciada musulmană și formarea, prin medrese, a unei rețele de funcționari sunniți, dedicați apărării Islamului. Acești intelectuali medievali musulmani (dacă Jacques Le Goff a folosit termenul de „intelectuali” în legătură cu profesorii din universitățile creștine europene, de ce nu ar putea fi folosit și în legătură cu o carte dedicată Renașterii sunnite?!) sunt cei care formulează un mesaj anti-cruciat din ce în ce mai puternic.

Bărbații educați în medrese sunt generatori ai mesajului pro-jihad și intră în relație simbiotică cu militarii care îl transpun în practică. Succesul lui Saladin vine din geniul său strategic, dar, ne sugerează autorul, a fost făcut posibil de alianța dintre o ideologie religioasă puternică și trupe militare în stare să o absoarbă și să se lase purtate de potențialul războinic al acesteia. Orice asemănare cu ce se petrece de câteva decenii în interiorul mișcărilor islamiste să fie doar una întâmplătoare?

Desigur, Saladin nu a fost unic și un alt merit al cărții este să prezinte o constelație de personaje ale lumii musulmane cu care el a intrat în contact, care au avut un rol în formarea sa, în evoluțiile sale spirituale, politice sau militare.

La sfârșitul lecturii, Saladin apare nu ca un erou mesianic, luptător plin de cavalerism pentru o cauză, ci drept un om, cu calități (multe) și defecte (mai puține). Este evidentă empatia pe care autorul o are pentru personajul său principal. De altfel, este aproape imposibil pentru un istoric adevărat să se aplece asupra unui subiect pentru care nu manifestă măcar o umbră de simpatie. Abdul Rahman Azzam nu își idolatrizează eroul, dar nu îl coboară, cu adevărat, de pe pedestalul pe care secolele de evoluție ale polimorfei legende l-au ridicat. Poate că nici nu e nevoie să fie coborât, întrucât, în momentul în care se trage linia, figura lui Saladin al istoriei nu pălește prea mult în comparație cu Saladin al legendei. Sigur, pentru mulți musulmani de astăzi, Saladin este important prin rolul pe care l-a avut în unificarea, fie și efemeră, a unei părți importante a lumii islamice, făcând astfel posibile victoriile împotriva cruciaților. La fel de fragmentat, ba poate chiar mai fragmentat astăzi decât în vremea lui Saladin, Islamul poate vedea acum în personajul istoric din vremea cruciadelor o dimensiune de tip mesianic și îl poate folosi pe stindardul luptei

împotriva Occidentului. Creștinii pot vedea în el un simbol al posibilei înțelegeri cu musulmanii, prin care să se treacă dincolo de disensiunile religioase.

Ne oferă cartea lui Abdul Rahman Azzam o imagine obiectivă asupra lui Saladin?! Oricine este cât de cât familiarizat cu demersul istoricului știe că obiectivitatea poate fi un ideal către care fiecare se îndreaptă cu mijloacele aflate la dispoziție, dar că atingerea ei este o altă poveste. Ceea ce ne oferă lectura cărții este portretul unui personaj atașant, zugrăvit în contextul tulburatei epoci în care a trăit, un om al zilelor lui, pe care cine dorește îl poate transforma într-un erou al zilelor noastre.

ECATERINA LUNG

Universitatea din București

Capitolul 5

Vizir peste noapte

Câtă vreme Egiptul va rămâne musulman, sunt gata să mă sacrific.

Califul fatimid Al-Adid

Amalric nu putea să nu observe cât de slab se dovedise Egiptul și cât de ușor l-ar putea cuceri. Era presat acum de proprii cavaleri – în special, de Ospitalieri – care ajunseseră aproape la ruină în campaniile din Egipt și nu culeseră nicio recompensă. Cel puțin, îl zoreau ei, lasă-ne să ocupăm orașul Bilbais, ca o compensație pentru investiția pe care am făcut-o. Așa că s-a pus la cale invadarea Egiptului și s-a convenit ca, atunci când va fi capturată comoara califului, Amalric să primească jumătate din pradă, iar restul să fie împărțit ținând cont de regulile justiției militare. Când Amalric a aflat că Nur al-Din era prins cu evenimentele din Mosul, a înțeles că acesta era momentul propice și, în octombrie 1168, a lansat ofensiva împotriva Egiptului. Alarmat, Shawar a încercat să-l cumpere, dar fără niciun rezultat, deoarece îl invitase în țară pe Almaric și declanșase lanțul de evenimente. Ce se întâmpla acum, trimitea unde de șoc în întreaga țară. Bilbais a fost cucerit rapid și francii l-au jefuit fără milă; au incendiat casele și au ucis, depotrivă, creștinii copti și musulmanii. Dar evenimentele de la Bilbais vor avea repercusiuni

grave asupra lui Amalric însuși, căci, ceea ce trebuia să fie o cucerire ordonată a Egiptului, a degenerat imediat într-o adevărată baie de sânge. Mesajul transmis populației din Egipt era unul înfricoșător, iar egiptenii priveau cu groază avansul armatei latine. Amalric și-a întors privirea către Cairo și s-a pus la drum, trecând prin vechiul oraș Fustat. Acum, Shawar era de-a dreptul disperat: nu avea forțele necesare să i se opună și Amalric nu era interesat să îi asculte ofertele. Fustat nu avea ziduri și nu putea fi apărat, deci, în noiembrie, Shawar a decis să-i împiedice pe franci să captureze proviziile, incendiind orașul. Au fost folosite peste 10 000 de torțe și cetatea a ars timp de două zile, locuitorii săi fugind îngroziți: după spusele unui scriitor contemporan, „era de parcă-și păraseau mormintele la Înviere”. Ocolind Fustatul, Amalric a atacat apoi Cairo cu o asemenea forță, încât aproape că-l și cuceri.

O astfel de știre, desigur, nu putea să nu ajungă la Nur al-Din și, spre surpriza acestuia, a primit un mesaj personal de la nimeni altul decât califul fatimid, al-Adid, un tânăr de mai puțin de 20 de ani. În acest apel, scris cu propria-i mână, al-Adid mărturisea că Egiptul nu trebuie să fie cucerit de Amalric, căci consecințele ar fi dezastruoase. El sublinia necesitatea solidarității musulmane, pentru a depăși diferențele sectare, alăturând scrisorii o buclă din părul soției, în semn de disperare. Când Shawar i-a aflat gestul, l-a admonestat pe al-Adid, spunând că tânărul calif se înșela și că, cel mai probabil, el urma să devină ținta intervenției lui Nur al-Din. Dar palatul nu-l mai asculta pe vizir, pentru că rezultatele catastrofale ale politicii acestuia se dovediseră unele prea evidente¹: Bilbais era devastat, Fustat fusese distrus, Cairo – asediat, iar Egiptul – pe punctul de a fi ocupat de creștini. „Atâta timp cât Egiptul rămâne musulman, sunt gata să mă sacrific”, a fost răspunsul lui al-Adid către Shawar. Ceea ce

era clar, după cum remarcă Ehrenkretz, era că membrii clasei dominante a palatului fatimid devenise extrem de dezamăgit de prestația îngrozitoare a vizirului.²

E puțin probabil ca scrisoarea să-l fi influențat pe Nur al-Din, deoarece el nu avea nevoie de un apel din partea unui ismailit, pentru a înțelege pericolul unei cuceriri france a Egiptului. Și-a adunat armata, cu o rapiditate remarcabilă: i-a dat lui Shirkuh 200 000 de dinari, i-a permis să aleagă 2 000 de soldați din regiamente și a oferit un supliment de 20 de dinari pe regiment pentru a acoperi costurile campaniei.³ Shirkuh a cheltuit banii cu repezițiune, angajând 6 000 de călăreți turci din tribul Yaruquis. În termen de o lună, Shirkuh era gata să plece spre Egipt. Apăruse însă o problemă – Saladin refuza să meargă. Își jurase să nu se mai întoarcă acolo și, pur și simplu, nu dorea să îndure altă campanie. Situația era delicată, deoarece Shirkuh insista ca Saladin să-l însoțească, iar Nur al-Din nu putea să-i comande aceasta pur și simplu. A fost nevoie de mult și abil spirit de convingere. Ca ultimă scuză, Saladin spunea că nu are bani, dar Nur al-Din i-a oferit imediat, atât cai, cât și resurse financiare. Dar Saladin tot refuza, până când, în cele din urmă, a fost nevoit să cedeze insistențelor acelei persoane pe care nu o putea refuza – tatăl – care l-a convins că avea o datorie față de Nur al-Din, datorie pe care trebuia s-o plătească. „Am plecat în Egipt, de parcă mergeam la groapă”, își va reaminti Saladin într-o discuție cu Ibn Shaddad. Adevărul e că, la început, când Shirkuh i-a transmis că vrea să vină cu el, Saladin a răspuns: „Nici dacă mi-ai oferi Regatul Egiptului, n-aș merge acolo”. De fapt, el îl va însoți și în consecință, îi va fi oferit Regatul Egiptului. Cu toate acestea, reticența lui Saladin este greu de explicat. În mod clar, refuzul său de a pleca nu poate fi pus pe seama lipsei de curaj, deoarece, în campania precedentă, dovedise că are mai mult decât suficient. Singura sugestie pe care

o primim – și este doar o sugestie, căci nu vom ști niciodată dacă era și adevărată – este că exista o anumită tensiune între el și unchi. Poate că modul în care Shirkuh își comandase armata, în timpul celei de-a doua campanii, nu-l impresionase sau poate că era supărat că fusese însărcinat cu apărarea Alexandriei. Nu contează, în timp ce Fustat ardea și Cairo se apăra cu disperare, aceste reticențe trebuiau depășite. Nu era timp de pierdut.

O formidabilă armată siriană se apropia, acum, de Egipt. Shawar, mereu abil politician, a trimis un mesaj cu o ofertă de a-și uni forțele pentru a-l înfrânge pe Amalric, dar Shirkuh l-a ignorat: „Avem alte planuri”, i-a replicat, hotărât, de astă dată, să nu se mai întoarcă acasă cu mâinile goale. La fel de alarmat era însă și Amalric. Nu se așteptase ca Nur al-Din să se miște atât de rapid și nu avea nicio dorință să se întâlnească în luptă cu Shirkuh. Deci, s-a retras la Bilbais, și-a adunat trupele și, la 2 ianuarie 1169, a revenit la Ierusalim. Drumul către Cairo era astfel deschis, iar evenimentele se desfășurară cu un ritm amețitor; Shirkuh a intrat cu armata în Cairo imediat după aceea și, la 10 ianuarie, s-a întâlnit cu califul fatimid al-Adid, care i-a oferit o mantie de onoare, pe care Shirkuh le-a și arătat-o soldaților săi. Circulau tot soiul de zvonuri; există mărturii conform cărora Shawar se gândea să-l asasineze pe Shirkuh, dar că a fost sfătuit de fiul său, al-Kamil, să n-o facă.⁴ O săptămână mai târziu, Shawar însuși și-a găsit sfârșitul.

Adevărul brutal, probabil convenit în timpul întâlnirii dintre Shirkuh și al-Adid, a fost că Shawar trebuia să moară. Faptele care au condus, de fapt, la uciderea lui par unele simple. Ademenit în tabăra siriană, sub pretextul unei vizite la căpătâiul lui Shirkuh, care, zice-se, ar fi fost bolnav, Shawar a fost doborât și ucis de doi dintre oamenii lui Nur al-Din, Jurdik și

Bargash. Saladin nu este pomenit. Această versiune a evenimentelor contrastează puternic cu cea a lui Ibn al-Athir, care susține că acest complot, împotriva lui Shawar, a fost urzit de Saladin și Jurdik, fără consimțământul lui Shirkuh. Deși este binecunoscută ostilitatea lui Ibn al-Athir față de Saladin, aceeași poveste este confirmată de biograful lui Saladin, Imad al-Din al-Isfahani, care merge chiar mai departe, pretinzând că Shirkuh nu numai că a respins planul lui Saladin, dar, chiar l-a trimis pe Isa al-Hakkari să-l avertizeze pe Shawar, avertisment care a fost ignorat. A jucat Saladin vreun rol în asasinarea lui Shawar? Nu există dovezi concludente, dar, dacă a făcut-o, a fost un rol pe care istoricii nu l-au mușamalizat, ci l-au lăudat. Ibn Shaddad, care ar fi putut să-l excludă, cu ușurință, pe Saladin din complotul uciderii lui Shawar, dacă Saladin ar fi dorit, laudă, în schimb, rolul deținut de acesta în arestarea lui Shawar, scriind că, atunci când conspiratorii l-au abordat pe Shawar, numai Saladin s-a arătat destul de curajos să-l culce la pământ. De fapt, toată lumea îl voia pe Shawar mort. Shirkuh dorea să-și facă loc, iar califul fatimid al-Adid a înțeles că standardele politice fatimide permiteau ascensiunea la postul de vizir numai prin răsturnarea și uciderea fostului vizir.⁵ Ce roluri au jucat mai precis Shirkuh și Saladin în asasinarea lui Shawar rămâne neclar, dar, până la urmă, nici nu prea avea importanță. În fond, nu ne prea putem da seama cum ar fi putut supraviețui Shawar după intrarea lui Shirkuh în Cairo.

După cum era de așteptat, al-Adid i-a oferit, în noile condiții, viziratul lui Shirkuh și aceasta a și acceptat postul. Numirea acestuia pare paradoxală, pentru că însemna că slujește un calif ce era, în proprii ochi, un eretic. Totuși, decizia sa de a accepta viziratul a fost determinată mai puțin de ideologie și, mai mult, de rațiunile politice. Egiptul avea nevoie de

cineva pentru a-l administra, iar Shirkuh nu voia să lase pe nimeni altcineva să ocupe această poziție. Ceea ce a înțeles Nur al-Din, din decizia lui Shirkuh a fost însă mai puțin clar; mulțumirea că Egiptul fusese, în fine, cucerit trebuie să fi fost întunecată de îngrijorarea pricinuită de faptul că Shirkuh nu-l consultase. Deși acesta acționa, strict vorbind, ca reprezentat al lui Nur al-Din, greșim dacă punem accentul pe poziția de subordonat. În termeni practici, când a părăsit Siria, el și trupele sale erau, mai degrabă, „niște aventurieri independenți, care caută o avere, decât o parte a armatei siriene într-o campanie externă”⁶ S-a zvonit că Nur al-Din era nemulțumit de ascensiunea lui Shirkuh la vizirat, dar, în jurul faptelor oamenilor mari, circulă adesea zvonuri. Desigur, Nur al-Din ar fi preferat ca viața lui Shawar să fie cruțată și el să fi rămas în post, dar, din nou, duplicitatea lui Shawar era bine cunoscută. Pe Shirkuh îl știa bine și avea încredere în el; la urma urmei, îl servise pe el și pe tatăl acestuia timp de peste 30 de ani. Obținuseră o mare victorie, iar Nur al-Din a ordonat ca veștile să fie transmise în toată Siria și orașele să fie ornate, în mod corespunzător mării reușite. Egiptul devenise, în fine, al său.

Moartea lui Shirkuh și numirea lui Saladin ca vizir

Apoi, brusc, în martie 1169, în a treia lună de mandat, Shirkuh a murit. Moartea bruscă, în special în rândul vizirilor, a născut mereu bănuieli și s-a zvonit că ar fi fost otrăvit, dar se pare că moartea a fost una naturală. Că a fost un personaj formidabil, nu poate fi negat; și-a făcut intrarea în istorie ucigând pe cineva în Tikrit și a părăsit-o, realizând ceea ce mulți doar au visat. El a fost cel care, mai mult decât oricare dintre emirii lui Nur al-Din și, probabil, mai mult ca Nur al-Din însuși, a insistat asupra importanței Egiptului. S-a opus greutăților în acea

Capitolul 10

În pragul naufragiului: Saladin se îmbolnăvește la Harran

*Lucrurile nu merg după voința omului și nicicând
nu știm câtă vreme ne-a mai rămas.*

Saladin

Pentru Regatul latin vara anului 1183 a fost un anotimp periculos, deoarece, abia revenit la Damasc, după ce a reușit ca Alepul să i se predea, Saladin a și început să-și adune forțele. În același timp, sănătatea lui Balduin s-a deteriorat într-atât, încât era forțat să stea culcat mai tot timpul, dar, când a aflat că Saladin și-a strâns armata la sud de Damasc, i-a convocat de urgență pe toți seniorii săi: Raymond de Tripoli, Reynald de Chatillon, Balduin de Ibelin. Și, bineînțeles, pe Guy de Lusignan, care era virtualul său moștenitor, fiind căsătorit cu sora lui Balduin, acesta desemnându-l regent și comandant-șef, chiar dacă era foarte nepopular printre baroni. Acțiunile lui Saladin erau considerate într-atât de periculoase încât au cerut ajutor de la coloniile genoveze și pisane de pe coastă, care au răspuns, trimițând trupe. Chiar și pelerinii au fost chemați, iar toți oamenii în putere se pregăteau de luptă. La 29 septembrie, Saladin a traversat Iordanul și a atacat Baisanul, pe care-l găsi pustiu. Pentru următoarele opt zile, cele două armate se urmăriră una pe cealaltă. Musulmanii au continuat să hărțuiască

și să provoace armata creștină să se lanseze în șarjă, dar Guy și-a ținut în frâu forțele și nu s-au lăsat provocați. Musulmanii s-au mulțumit să-i atace cu arcașii, în timp ce francii și-au păstrat cavaleria ascunsă în spatele infanteriei, pentru a-și proteja caii de săgețile musulmane. Răbdător, Saladin își monitoriza cu atenție adversarii și se aștepta ca aceștia să facă greșeala de a șarja; Imad al-Din al-Isfahani nota că „în fiecare zi, ne-am așteptat să șarjeze, să se năpustească în luptă, după cum le era obiceiul”, dar francii au refuzat, cu încăpățânare, să înghită moameala și au menținut disciplina. După o săptămână de hărțuiri, emirii au venit la Saladin și i-au transmis că nu prea mai erau provizii și, astfel, Saladin a pus capăt campaniei.

La prima vedere, se pare că nu se întâmplaseră prea multe, dar, de fapt, se stabilise un precedent care va avea repercusiuni profunde și, în cele din urmă, chiar dezastruoase pentru Regatul latin. Cu Balduin la pat, Guy era cel care conducea armata – cea mai mare, așa cum a remarcat Guillaume de Tir, pe care o adunaseră francii vreodată – iar el rămăsese în defensivă, permițându-i lui Saladin să devasteze nestânjenit teritoriul creștin. Această strategie limitată a provocat unele critici din partea francilor, care l-au acuzat de lașitate, insistând că ar fi trebuit să lanseze un atac. Cu toate acestea, acuzațiile erau rodul invidiei și nu dovada unei judecăți militare sănătoase. Cei care-l criticau îl considerau pe Guy un nebun frumos, dar arogant și un desfrânat¹, dar adevărul era că Guy acționase cu pricepere. Fapt cert este că, în ciuda faptului că o mare armată musulmană invadase teritoriul creștin, ea nu câștigase teritoriu, iar francezii nu suferiseră nicio pierdere. Problema lui Guy era că nu se putea baza pe sprijinul celorlalți lorzi, ce se așteptau să-l vadă dând greș, deoarece se temeau că orice succes i-ar întări poziția. Desigur, fuseseră grave probleme de organizare, care duseseră la înfometarea armatei, dar, în linii mari, Guy condusesse o campanie de manual, aplicând o reușită

strategie de apărare, cu riscuri minime.² Pentru ca Guy să câștige, tot ce trebuia să facă era să păstreze disciplina armatei. Chiar și Saladin a acceptat că francii au adoptat o strategie militară de succes, pe care nu a reușit să o contracareze. Și, dacă ar fi adoptat o strategie similară patru ani mai târziu, înfrângerea devastatoare de la Hattin ar fi fost evitată.

După ce a trecut înapoi Iordanul, Saladin s-a întors la Damasc, unde i-a ordonat lui al-Adil să părăsească Egiptul și să preia comanda Alepului, în timp ce el l-a trimis pe Taqi ul-Din să-i preia poziția în Egipt. Între timp, Balduin a început să se simtă ceva mai bine și s-a întors la Ierusalim, unde i-a luat regența lui Guy și și-a ocupat tronul. Deși Guy fusese criticat pentru campania militară, disputa dintre el și rege nu avea legătură cu această chestiune. Nici nu mai conta, Balduin îl demisese și îl umilise în mod deliberat pe Guy în public, instalându-l acum pe nepotul său, tânărul Balduin al V-lea, ca moștenitor. Raymond de Tripoli – care i se opunea vehement lui Guy – a fost numit regent. Relațiile dintre Guy și Balduin au continuat să se deterioreze într-atât încât Balduin a încercat chiar să anuleze căsătoria surorii sale cu el. De câteva ori, Balduin l-a convocat pe Guy ca pe un vasal pentru o întrevedere la Ierusalim și, de fiecare dată, Guy s-a scuzat, invocând starea de sănătate. În consecință, în conformitate cu obiceiul Ierusalimului, bolnavul rege a fost dus cu litiera la Ascalon, pentru a-i cere lui Guy să vină să-l vadă,³ însă porțile orașului au rămas închise în fața sa. Balduin s-a văzut obligat să ceară să fie cărat la porți, unde a ciocănit și a cerut să i se deschidă, dar Guy l-a sfidat, iar porțile au rămas ferecate. Furios, Balduin a căutat acum să-l înlăture pe Guy, neputând tolera o asemenea sfidare publică, dar, se pare că, până la urmă, nu a mai luat nicio măsură, iar Guy a rămas nestânjenit la cârma Ascalonului.

La sfârșitul lunii octombrie 1183, Saladin a părăsit Damascul. De data aceasta, destinația lui era Kerak, deoarece acolo avea loc

nunta lui Humphrey al IV-lea din Toron cu sora vitregă a lui Balduin al IV-lea. Saladin știa prea bine acest lucru, iar atacul său asupra cetății Kerak fusese planificat pentru a se suprapune cu sacra ceremonie. Împreună cu Shaubak, care se afla la aproximativ o sută de kilometri mai la sud, Kerak – fortăreața lui Reynald din Chatillon – făcea ca trecerea dintre Siria și Egipt să fie periculoasă, dacă nu erai însoțit de o puternică escortă militară. De îndată, Saladin a încercuit castelul și șapte catapulte l-au bombardat zi și noapte. În mod bizar, în castel avea loc o nuntă, fiind plin de menestrelți și actori. Povestea spune că mama lui Humphrey din Toron i-a și trimis mâncare lui Saladin de la petrecerea de nuntă. Ca să nu fie depășit în galanterie, Saladin a întrebat unde se desfășura ceremonia în castel și a dat instrucțiuni stricte ca respectiva arie să nu fie bombardată pentru ca noul cuplu să nu fie deranjat. De fapt, Saladin nu a profitat de propriul avantaj și, nu după mult timp, a și oprit asediul. În orice caz, se afla la Kerak din alte motive: el aștepta o caravană din Egipt, condusă de al-Adil, care era pe cale să-și asume responsabilitățile în Alep. Oricum, Balduin, prea bolnav pentru a călări, fiind dus cu litiera, a plecat de îndată cu armata de la Ierusalim, pentru a elibera Kerakul. Totuși, până să ajungă armata sa acolo, Saladin se retrăsese către Damasc, unde a și ajuns în decembrie 1183.

În primăvara anului 1184 Saladin a lansat din nou ofensiva și, pentru prima dată, începem să vedem beneficiile nesfârșitei campanii din nord, pentru că avea acum, alături trupele din Alep, conduse de al-Adil și armata egipteană, aflată sub comanda lui Taqi ul-Din. De asemenea, i se alăturaseră și emiri din estul Eufratului, cel mai important fiind alt frate al lui Izz al-Din din Mosul. Ca să nu rămână mai prejos, orașele Mardin și Sinjar trimiseră, la rândul lor, și ele trupe. În mod clar, Saladin nu se grăbea și, abia, pe la începutul lunii iulie a ajuns pe teritoriul francilor, pe care l-a devastat până ce, în fine, armata i s-a

regrupat la Kerak, pe la mijlocul lunii august a anului 1184. A plasat nouă catapulte în fața zidurilor castelului, acestea provocând pagube imense. Când veștile au ajuns la Ierusalim, a fost imediat pusă pe picioare o armată, iar regele, în imposibilitatea de a călători, a fost, din nou, transportat cu litiera. Apropierea francilor l-a forțat pe Saladin să renunțe la asedierea Kerakului, mutându-se după aceea la 65 de kilometri la nord, spre Hisban, unde a ocupat o poziție importantă pentru a bloca ofensiva francilor. Apoi, a așteptat să vadă dacă aceștia intenționau să intre în luptă, dar, când a văzut că nu dădeau niciun semn că vor s-o facă și știind că toate trupele lor erau la Kerak, a înțeles că poate jefui, fără teamă, terenurile francilor. A atacat orașele Nablus, Jenin și Sebastea, unul după altul, capturând, de acolo, pradă și prizonieri. În curând, la mijlocul lunii septembrie a anului 1184, Saladin s-a întors la Damasc și și-a demobilizat armata.

Moartea lui Balduin al IV-lea

La începutul anului 1185 devenise limpede că Balduin al IV-lea era pe moarte. Succesiunea era una aranjată, deoarece nepotul său, Balduin al V-lea – cunoscut cu numele de alint de Baudouinette – fusese uns co-rege în același an. În ziua în care a murit, Balduin al IV-lea și-a adunat, pentru ultima dată, vasalii, pentru a-și lua rămas-bun. Deja boala își luăsese obolul: era orb, diform și schilod. Avea doar 23 de ani și condusese vreme de 11 ani. La 16 mai 1185, după dureri inimaginabile, Balduin al IV-lea a murit. A fost îngropat lângă tată, în capela regilor latini din Biserica Sfântului mormânt, la poalele Golgoței, locul cel mai sfânt al creștinătății, pe care s-a străduit să-l apere pe tot parcursul domniei.⁴ În ciuda bolii îngrozitoare, Balduin domnise cu o forță extraordinară și, atâta timp cât trăise, îl ținuse pe Saladin sub control. Fiecare atac musulman era întâmpinat de oastea creștină și, sub conducerea sa, francii